

Metodické sdělení — Методические выводы Methodical contribution

MOJMÍR SVOBODA — IVA JAŠKOVÁ

NĚKTERÉ OSOBNOSTNÍ KORELÁTY EMPATICKÉ SCHOPNOSTI

V současných sociálně psychologických pracích je otázkám sociální citlivosti, syntonie a empatie věnováno poměrně málo pozornosti (Nakonečný 1970, Bodalev 1976, Hiebsch a Vorweg 1976, Křivohlavý 1977). V sedmém vydání Burosova přehledu (1972) je uvedeno jen šestnáct metod, zabývajících se diagnostikou těchto schopností. V jedné z mála monografií, věnovaných této problematice, dospívá Smith (1966) k závěru, že jedinci s vyšší mírou sociální citlivosti a empatie jsou více empiričtí, skeptičtí, hůře ovlivnitelní, jsou individualističtější a nonkonformní, snadněji přijímají změny. Jsou inteligentní, toleratní, méně závislí na druhých, zodpovědní, ohleduplní k druhým a otevření novým zážitkům. Smithovy další, méně průkazné výsledky naznačují, že mají také větší fantazii, jsou dominantnější a méně družní.

V našem příspěvku referujeme o výsledcích pilotní studie, zabývající se empatickou schopností a jejími některými osobnostními korelátami. Studie je součástí širěji koncipovaného výzkumu sociální citlivosti a metod jejího měření.

Empatii jsme pracovně vymezili jako způsobnost poznat to, co druhý člověk myslí, cítí, chce a jaký je.

Soubor zkoumaných osob tvořilo 125 studentů, 65 mužů a 60 žen. Z toho bylo 63 vysokoškoláků (posluchačů filozofické a přírodovědecké fakulty UJEP) a 62 středoškoláků (2. a 3. ročník gymnazia). Vysokoškoláci měli průměrný věk 22,5 roku, středoškoláci 17,8 roku, průměrný věk celého souboru byl 20,2 roku.

Pro měření empatie jsme použili přímou metodu — míru shody mezi sebesposouzením v osobnostním dotazníku a posouzením téže osoby pokusným subjektem. Postup byl následující: pokusným osobám byli představeni postupně dva „figuranti“ (hoch a dívka, oba vysokoškoláci), s nimiž bylo asi 5 minut hovořeno na indiferentní téma. Tato prezentace měla umožnit pokusným osobám utvořit si o figurantech svoji představu. Potom byly pokusné osoby vyzvány, aby vyplnili dotazník KUD tak, jak si myslí, že by jej vyplnili figuranti. Pracovali jsme pouze s prvními čtyřiceti položkami testu. Nakonec posoudily pokusné osoby samy sebe v tomtéž dotazníku. Pro další zpracování jsme zvolili metodu extrémních skupin. Podle míry shody odhadu pokusných

osob se sebezposouzením figurantů jsme vybrali dvě skupiny po 31 subjektech, a to „nejlepší“ a „nejhorší“ pokusné osoby vzhledem k empatické schopnosti, jejíž rozdíl byl mezi skupinami významný na pětiprocentní hladině. Míru shody jsme posuzovali zvláště pro shodu s figurantem hochem (označení v tabulce H), s figurantkou dívkou (označení D) a pro součet shod s oběma figuranty (H + D).

Ověřovali jsme, zda se bude lišit empatická schopnost mužů a žen. Výsledky jsou obsaženy v tabulce, udávající průměrné hodnoty shod:

	muži	ženy	stat. význam.
H + D	41,7	42,6	—
H	20,4	21,3	—
D	21,3	21,3	—

Na rozdíl od většiny literárních údajů jsme neprokázali, že ženy mají vyšší empatii než muži. Náš vzorek byl významně mladší než jiné referované soubory, naše dívky nebyly pravděpodobně dostatečně psychicky zralé, což se též projevilo v dotazníku KUD, v němž dívky vykazovaly větší labilitu než hoši. Rovněž experimentální podmínky mohly nivelizovat motivaci pro poznávání druhých u mužů i u žen.

Dále jsme srovnali míru empatie u vysokoškoláků a středoškoláků:

	VŠ	SŠ	stat. význam.
H + D	43,7	40,6	$p < 0,05$
H	20,8	20,8	—
D	22,9	19,8	$p < 0,05$

Vysokoškoláci mají vyšší skóre empatie než středoškoláci. Lze předpokládat, že fyzický věk sebou přináší i větší psychickou zralost a větší zkušenosti. Nelze zanedbat i blízkost věku obou figurantů k věku vysokoškoláků.

Vztah mezi empatií a shodou pohlaví pokusných osob a figurantů uvádí další tabulka:

	muži	ženy
H	20,4	21,3
D	21,3	21,2
stat. význam.	—	—

Dospěli jsme k závěru, že rozdílnost pohlaví figurantů a pokusných osob nemá vliv na míru empatie. Nelze tedy tvrdit, že ženy budou lepší v odhadu žen a muži v odhadu mužů.

Dále nás zajímalo, zda se budou osoby s vyšší úrovní empatické schopnosti lišit v některých osobnostních charakteristikách od jedinců s nižší mírou empatie. Rozdíl mezi „lepší“ a „horší“ skupinou pokusných osob v dotazníku KUD uvádí následující tabulka:

škála KUD	„lepší“	„horší“	stat. význ.
aktivita	14,3	12,5	p<0,10
pasivita	7,9	10,3	p<0,05
stabilita	13,4	11,7	—
labilita	9,2	10,8	—
dominance	12,2	9,6	p<0,05
submise	11,9	13,1	—
racionálnost	9,7	12,2	p<0,05
smyslovost	13,3	10,4	p<0,05
extraverze	13,7	12,2	—
introverze	8,6	10,8	—

Pozn.: Údaje v tabulce platí pro součet shod s oběma figuranty.

V našem souboru byli jedinci s vyšší empatickou schopností méně pasivní, dominantnější, měli nižší skóre racionality a vyšší hladinu smyslovosti než osoby s nízkou úrovní empatie.

Součástí výzkumu bylo i ověřování nepřímé metody pro diagnostiku empatie, založené na rozeznávání emocionálních stavů v mimice lidského obličeje (Ekman et al. 1972). Použili jsme vlastní podnětový materiál, pracovali jsme s 19 fotografiemi, vybranými ze souboru 100 portrétů jednoho herce. Reference o této části experimentu by přesahovala vymezený rámec sdělení.

LITERATURA

- Bodalev, A. A.: Vnímání člověka člověkem. Psychodiagnostické a didaktické testy, Bratislava 1976.
- Buros, O. S. (ed.): The seventh mental measurements yearbook. Gryphon Press, Highland Park, New Jersey 1972.
- Ekman, P., Friesen, W. V., Eltsworth, P.: Emotions in human face. Pergamon Press, London 1960.
- Hiebsch, H., Vorweg, M.: Úvod do marxistické sociální psychologie. SPN, Praha 1976.
- Křivohlavý, J.: Já a ty. Avicenum, Praha 1977.
- Nakonečný, M.: Sociální psychologie. Svoboda, Praha 1970.
- Smith, T.: Sensitivity to people. Harper and Row, New York 1969.

НЕКОТОРЫЕ КОРРЕЛЯТЫ ЛИЧНОСТИ В ОТНОШЕНИИ К СПОСОБНОСТИ К ЭМПАТИИ

Эмпатию понимаем как когнитивный компонент социальной чувствительности. Два статиста (мужчина и женщина) обсудились в анкете личности КУД и эти результаты были сопоставлены с тем, как их ответы раскрыло 125 учеников средней школы и студентов вуза. Степень сходства в этих обсуждениях была счетом способности к эмпатии. Из сровнения более и менее эмпатических лиц вытекает, что отдельные лица с высшей эмпатией являются менее пассивными, более доминантными, более чувственными и у них низший уровень рациональности чем у индивидов с низким уровнем эмпатии. Не было установлено различие между мужчинами и женщинами в способности к эмпатии, зато студенты показывают высшую способность к эмпатии чем ученики средней школы. Не подтвердилось, что опытные лица лучше раскроют качества лица тот же самого пола.

EINIGE PERSÖNLICHKEITSKORELATA EMPATISCHER FÄHIGKEITEN

Die Empathie verstehen wir als kognitive Komponente der sozialen Empfindlichkeit. Zwei Figuranten (Frau und Mann) beurteilten sich mit dem Persönlichkeitsfragebogen KUD selbst. Diese Ergebnisse wurden verglichen mit den von 125 Mittel- und Hochschüler angefertigten Einschätzungen der Figuranten. Das Mass der Übereinstimmung in diesen Beurteilungen zeigt uns das Niveau der empathischen Fähigkeiten an. Aus dem Vergleich mehr und weniger empathischer Personen folgt, dass Individuen mit höherer Empathie weniger passiv, mehr dominant, sinnfähiger sind und dass sie ein niedrigeres Niveau der Rationalität haben als Individuen mit schwächerer Empathie. Es wurde kein Unterschied in den empathischen Fähigkeiten bei Männern und Frauen festgestellt, dafür aber zeigte sich bei den Hochschülern eine höhere empathische Fähigkeit als bei den Mittelschülern. Nicht bewiesen wurde, dass Versuchspersonen besser die Eigenschaften von Personen des gleichen Geschlechts einschätzen.